

SOCIAL FORSKNING

Nyt fra Socialforskningsinstituttet

2002:2 August

Børn lærer ikke socialt ansvar over for jævnaldrende 2

Familien klarer presset 4

Hvad gør unge til seksuelle krænkere? 6

Indsatsen for børn og børnefamilier 8

Hvor rummeligt er det danske arbejdsmarked? 10

Mere velfærd? 12

Årsberetningen 16

Børn lærer ikke socialt ansvar over for jævnaldrende

Udviser børn ansvarlighed over for andre børn? Hvordan lærer nutidens børn at føle ansvar over for et fællesskab? Og er der forskel på, hvad børn lærer om ansvar i skolen, i den organiserede fritid og hjemme? Det er nogle af de spørgsmål en ny undersøgelse fra SFI belyser. Undersøgelsen peger på, at skolen er afgørende for udviklingen af børns sociale ansvar. Men der mangler koordinering mellem skole, fritidsklub og familie, og ingen af stederne stilles der i praksis krav om, at børn udviser socialt ansvar over for jævnaldrende børn.

Connie Carøe
Christiansen og
Pernille Hohnen

Connie Carøe Christiansen &
Pernille Hohnen: *Betingelser
for børns sociale ansvar.*
Socialforskningsinstituttet 02:4,
177 sider. Pris 135,00 kr. inkl.
moms. ISBN 87-7487-679-1.

Det er et udtryk for socialt ansvar når et barn træder til for et andet barn i en situation, hvor dette er i forlegenhed eller har deciderede problemer. Det er også at tage et socialt ansvar, når et barn tager afstand fra mobning af et andet barn eller tilbyder kontakt til et barn, der befinder sig i en uønsket isoleret position. Men socialt ansvar er ikke noget, som et barn enten har eller ikke har. Det udvikles i samspil med de krav der stilles og de sociale relationer barnet indgår i. SFIs undersøgelse af skoleliv og fritidsliv i to 6. klasser belyser de forskellige sociale og kulturelle betingelser for socialt ansvar i skolen, i fritiden og i familien.

Socialt ansvar hos børn udvikles ikke automatisk

Socialt ansvar fremmes ikke automatisk i de fællesskaber, børnene færdes i. Det gælder for såvel skole, familie som fritid. Skolen har stor betydning for at børn udvikler social ansvarlighed over for andre børn, men der mangler kommunikation og samarbejde mellem skolen, fritidsinstitutioner og forældrene, når det gælder løsning af børns konkrete problemer og manglende trivsel i børnenes fællesskaber.

Børn signalerer og gør forskel

Selvom det generelt opfattes som ønskeligt, at børn hjælper andre børn, vil det i praksis afhænge af de sociale og kulturelle betingelser. Nyere forskning peger på, at der i de moderne, skandinaviske samfund er en tendens til, at man foretrækker at have sociale relationer til personer, som ligner én selv. Til personer, som man opfatter som forskellig fra én selv signalerer man, at man ønsker at begrænse kontakten. Også børn signalerer hhv. tilgængelighed eller utilgængelighed over for andre børn. Det

gælder især i de påtvungne fællesskaber, som børn deltager i, hvoraf skolen udgør det væsentligste. Børn gør forskel på hinanden, når det gælder opmærksomhed, omsorg og solidaritet. Og forskellige grader af tilgængelighed inden for forskellige fællesskaber er afgørende for, hvilke former for indbyrdes ansvar børn udvikler. Børn, der er "for forskellige" forventes ikke at have tætte relationer. I hvert fald ikke den form for relation, der indebærer gensidige sociale forpligtelser.

Klassefællesskabet

Skolen har generelt stor betydning for udviklingen af social ansvarsfølelse hos børn. Både fordi de sociale mønstre, der dannes i børnenes fællesskaber i skolen i vidt omfang videreføres til andre sammenhænge, og fordi venner i fritidslivet i mange tilfælde også er skolekammerater. I skolen er klassefællesskabet afgørende for udviklingen af social trivsel og sociale relationer. Og lærerens måde at regulere det sociale liv i klassen på har stor betydning. Nogle lærere betoner børns egne præferencer og frivillighed i børnenes indbyrdes relationer. Det kan resultere i grupperinger med stærkt indre sammenhold, såkaldte alliancefællesskaber, og giver mulighed for stor grad af socialt ansvar inden for allianceerne, og meget lidt over for resten af børnene i klassen. Andre lærere betoner et minimumsansvar, der er ligeligt fordelt på alle børn i klassen. Det betegnes som sidemakkerfællesskab, og her lægges der op til et begrænset form for ansvar, der til gengæld i højere grad fordeles på alle klassens børn. De to typer af fællesskaber løser hver især nogle problemer, men til gengæld ikke andre. Men hverken i alliancefællesskabet eller i sidemakkerfællesskabet inddrages de socialt stærke børn til at fremme klassens samlede sociale trivsel.

Foto: Stig Stasig/BAM

Foto: Stig Stasig/BAM

Behov for koordinering

Selvom sidemakkerfællesskabet kan betyde et vist minimumsansvar over for alle børn, mangler der metoder, der sørger for at de børn, der har svag eller ingen kontakt til andre børn i klassen bliver hjulpet og "samlet op". I skolen er man måske opmærksom på, at der er børn, der har problemer med at få kontakt til andre børn. Men det er ikke klart, hvordan ansvaret for at få løst problemet er fordelt mellem skole, hjem og fritidsinstitutioner. Det har alvorlige konsekvenser set i lyset af, at de sociale mønstre, der dannes i børnenes fællesskaber i skolen i vidt omfang også videreføres til andre sammenhænge, bl.a. fordi venner i fritidslivet i mange tilfælde også udgøres af skolekammerater. Man kan sige at fragmenteringen af børns sociale liv skaber et øget behov for kommunikation om børnenes fællesskab i de forskellige sammenhænge og for koordinering af indsatsen mellem skole, fritidsinstitutioner og forældre.

I fritiden

Fritidsinstitutioner, der i modsætning til skolen ikke har et ansvar for at børn opnår faglig kunnen, kan siges i særlig grad at besidde et potentiale for at lære børn socialt ansvar. Fra disse institutioners side gøres der forsøg på tiltag, men i fritidsklubben opfattes skolen som en "tung" samarbejdspartner.

Fritidsfællesskaber om bestemte aktiviteter (fx fodbold, ridning, korsang) ser ud til at bryde med de mere fasttømrede sociale positioner fra skolen i kraft af en højere grad af indbyrdes hjælpsomhed og en rarere omgangstone.

Familiens rolle

Også familien spiller en rolle for udviklingen af børns sociale ansvar. Både lærere og forældre mener, at den sociale trivsel i skoleklassen er vigtig, men med den noget snævre begrundelse, at den er en forudsæt-

ning for at børnene opnår faglige færdigheder. Mange forældre, deriblandt ressourcestærke forældre, giver dog udtryk for, at de er interesserede i at deres børn lærer at tage et socialt ansvar. Men både hos forældre, lærere og børnene selv er det opfattelsen, at man kun kan forvente, at børn tager et socialt ansvar, når de har lyst til det.

Selvom forældre til ressourcestærke børn lægger vægt på at lære børnene hjælpsomhed og ansvar over for andre, opfordrer de ikke i praksis deres børn til at tage sig af andre børn. Nogle forældre forsøger at forhindre, hvad de opfatter som (for) ulige relationer mellem børn. De nærer bekymring for, at relationer til svage børn skal svække, belaste, måske ligefrem "smitte" deres børn, snarere end de bekymrer sig om de svage børns behov.

Når forældre undlader at gribe ind, hvis et andet barn i klassen har behov for støtte, kan det også skyldes at det opfattes som negativt "at blande sig". Samtidig mangler forældrene ofte viden om klassens sociale liv. Ved at skolen fokuserer på de sociale mønstre i klassen og holder forældrene orienteret herom, kan de ressourcestærke børn tilskyndes til at tage et socialt ansvar.

Hvis socialt ansvar mellem børn fx i en skoleklasse skal omfatte alle – også de svage og de der ikke ligner én selv – kræver det, at børnene får hjælp til at administrere deres relationer til andre børn. Det indebærer formentlig en mere grundlæggende anerkendelse og diskussion af børns forskelligheder, personligt, fagligt og socialt.

Om undersøgelsen

Undersøgelsen bygger på observationer af børn i to 6. klasser på en københavnsk omegnsskole. Observationerne har været foretaget både i klassen og i en fritidsklub. Desuden er der foretaget interview med børnene, 12 forældrepar, børnenes klasse-lærere og udvalgte fritidsledere.

Pernille Hohnen
forsker
mag.scient., ph.d.

Connie Carøe Christiansen
forsker
mag.art., ph.d.

Familien klarer presset

Familien er ikke under afvikling, men under forandring – den er blevet et sted, hvor den enkelte lader op. Og de fleste børn i Danmark har det godt i en velfungerende familie. Men et mindretal, ca. 10 procent, har det svært. Det viser en ny rapport fra Socialforskningsinstituttet, som sammenfatter fire års forskning om børn og familier. Den giver et signalment af børn og familier i dagens Danmark, herunder også børn med vanskelige opvækstbetingelser.

Else Christensen

Foto: David Trood/BAM

Rammerne for familielivet og dermed rammerne for børns opvækst har ændret sig betydeligt gennem de sidste år. Den danske familie er presset fra flere sider: Forældrene arbejder uden for hjemmet i mange timer og fællesskabet i familien er vejet til fordel for den enkeltes ønsker og behov. Forskning fra SFI på familieområdet viser imidlertid, at selv om familiens funktion har ændret sig, så er familien ikke truet af udryddelse

Forældrene arbejder meget – og børnene har det godt

Næsten alle danske børn bliver passet i offentlig dagpasning inden de starter i skolen. De fleste bliver dog passet hjemme i ét af deres tre første leveår. Halvdelen af mødrene har brugt den nu afskaffede børnepasningsorlov, mens det kun er få fædre, der benytter muligheden for barselsorlov ud over de første 14 dage i tilknytning til fødslen. Begge forældre arbejder, og småbørnsforældre – især fædre – tilhører den flittigst arbejdende del af befolkningen. Samtidig tilhører børnefamilierne generelt den rigeste del af befolkningen. Forældrenes lange arbejdsdage synes ikke at have negativ effekt på børnene. Der er heller ikke tegn på, at de mange timer børnene tilbringer i offentlig dagpasning påvirker deres trivsel negativt. Derimod tyder alt på, at langvarig arbejdsløshed i familien har en negativ indvirkning på børnene.

Skilsmissetallet stiger ikke længere

Ca. 25 pct. af alle børn bor ikke med begge biologiske forældre, og hvert tredje danske barn vil i løbet af barndommen opleve, at forældrene flytter fra hinanden. Selvom antallet af samlivsbrud således stadigvæk er højt, så stiger skilsmissetallet ikke længere. I de skilte familier har langt de fleste forældre et fordrageligt samarbejde om barnet, kun ca. 10 pct. af skilsmissebørnene har forældre med stærke indbyrdes konflikter.

Samtidig er fødselstallet efter mange års fald igen begyndt at stige. Danske kvinder hører til de kvinder i Europa, der føder flest børn. Kvinderne er ældre, når de får deres første barn, gennemsnitsalderen er på 30 år steget fra 22,5 år til 27,5 år. Børn fødes af samlevende – men ikke gifte – forældre, kun 4 pct. fødes af enlige mødre.

Familiens krise

Trods mange positive tendenser tales der stadig en del om familiens krise. Men det er nok mere rigtigt at tale om forandring end om krise. For selv om familien er under pres og forandrer sig, ser den ud til at kunne tilbyde både børn og voksne nogle gode rammer for opvæksten. Skal man tale om krise, vil det være mere relevant at se på den polarisering, der er under udvikling mellem de mange børnefamilier, der klarer sig godt på de fleste af livets områder, og de få, der har problemer på mange områder.

Ca. 10 pct. af børnefamilierne er ramt af langvarig arbejdsløshed og har gennem lang tid levet af overførselsindkomster. Relativt set er disse familier fattige og derfor ikke i stand til at give deres børn de samme materielle rammer, som andre børn har. En stor del af disse forældre har risiko for at forblive uden for arbejdsmarkedet, bl.a. fordi de mangler erhvervsuddannelse. Det er derfor sværere for dem at støtte deres børns skolegang og at introducere dem til arbejdslivet. I denne gruppe er der også en øget forekomst af langvarige eller kroniske fysiske eller psykiske lidelser, ligesom det sociale netværk kan være tyndt. Familiemæssigt er der flere skilsmisser eller samlivsbrud. Alle sammen forhold der er belastende for forældrene og dermed er med til at forringe rammerne for børns opvækst.

Else Christensen & Mai Heide Ottesen:
Børn og familier. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om børn og familier. Socialforskningsinstituttet 02:8, 60 sider. Pris 50,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-685-6.

Foto: Trine Søndergaard/BAM

En svær barndom

For de ca. 10 pct. af børnene, det handler om, betyder det, at de får en opvækst præget af alvorlige belastninger. Særligt vanskeligt bliver det i de familier, hvor problemerne hober sig op. Et enkelt problem kan man tackle – og der er mange familier, der har et enkelt af de nævnte problemer. Mange tunge problemer samlet i den samme familie kan have afgørende indflydelse på livet og opvæksten for børnene. De risikofaktorer, man i særlig grad skal være opmærksom på, er: forældre med lavt uddannelsesniveau, forældres kriminalitet, alkohol- og stofmisbrug, psykiske lidelser, selvmordsforsøg, samlivsbrud og vold i familien. Der er ikke tale om, at disse forhold isoleret eller til sammen kan forudsige, at barnet også vil få et svært liv som voksen, men statistisk set er der en sammenhæng og dermed også en forøget risiko for, at en svær barndom følges af tilsvarende problemer i voksenlivet.

Modstandsdygtige børn

Børns reaktioner på en socialt belastet barndom kan være meget forskellige. Men generelt bliver det sværere for barnet, hvis far og mor har problemer. Nogle børn er modstandsdygtige over for de risici, en svær barndom fører med sig og får et godt liv på trods af de belastninger, de er vokset op med. Andre børn får flere psykiske problemer og dårligere velbefindende end deres jævnaldrende, og for nogle kan det føre til forskellige former for sociale og økonomiske

problemer, psykiatriske problemer, selvdestruktiv adfærd eller kriminel adfærd.

I den nye udviklingspsykologi ses spørgsmålet om modstandsdygtighed i relation til begrebet "mening". Tankegangen er, at erfaringer og hændelser i barndommen får betydning for voksenlivet i kraft af den tolkning og kontekstuelle betydning (mening), som den enkelte tillægger hændelsen. Det er derfor væsentligt, at barnet får voksenhjælp til at danne mening i hændelserne. En sådan hjælp kan muligvis være afgørende for barnets modstandsdygtighed over for de belastninger og risici, som en svær barndom fører med sig.

Barnet i centrum

Den danske børne- og familieforskning har endnu kun i begrænset omfang beskæftiget sig med modstandsdygtige børn. Helt frem til 1980'erne var forskningen spredt og havde primært sit fokus på risiko- eller problembørnene. I de senere år har de spørgsmål, forskningen har skullet belyse, ændret karakter. I stedet for at undersøge familien og barnet ud fra en tilpasnings- eller problemfokuseret vinkel har der været en tiltagende interesse for at synliggøre barnet som selvstændigt subjekt og barndommen som en selvstændig kategori. Barnet bliver dermed et subjekt og en sagkyndig informant, uden hvilken den voksne forsker ikke kan få den viden og det indblik, der kan etablere børneperspektivet. ●

Else Christensen
programleder
mag.art.

Hvad gør unge til seksuelle krænkere?

I de senere år har der været rapporteret om et stigende antal sager, hvor børn og unge har udsat andre for seksuelle overgreb. En ny undersøgelse fra SFI viser at massive oplevelser af omsorgssvigt i barndommen, indlæringsvanskeligheder og mistrivsel kendetegner de unge, som har krænket andre seksuelt.

Hvilke opvækstvilkår har unge krænkere haft? Hvad er deres egne forklaringer på overgrebene? Hvordan tror de selv at overgrebene kunne være undgået? Det er nogle af de spørgsmål en ny undersøgelse har søgt at afklare gennem interviews med ni unge krænkere mellem 14 og 20 år. Undersøgelsen består samtidig af et internationalt litteraturstudie, som har samlet den vigtigste eksisterende viden på området og sammenholdt den med resultaterne af den danske del af undersøgelsen.

Mimi Strange: *Unge krænkere. Socialforskningsinstituttet 02:7. 150 sider. Pris kr. 115,00. ISBN 87-7487-684-8.*

Omsorgssvigt og mistrivsel

Et gennemgående træk hos de fleste af de unge er at de beskriver oplevelser af omsorgssvigt i barndommen, herunder har de fleste oplevet at blive slået af deres forældre. De har gennem barndommen udvist mange tegn på manglende trivsel og social isolation.

De fleste unge har været i kontakt med skolens tilbud om specialklasse, observationsklasse mv. Skolegangen har været præget af nederlagsfølelser bl.a. som følge af indlæringsvanskeligheder, og de har haft massive kammeratskabsvanskeligheder og følt sig sat uden for fællesskabet.

Adfærdsforstyrrelser er et problem hos de fleste af de unge. Det bliver af de unge selv kaldt at *have for meget temperament*. Beskrivelser af at komme i klammeri med jævnaldrende eller voksne er hyppigt forekommende. Fem af de unge har tilknytning til grupper af unge, hvis adfærd er præget af aggressiv eller kriminel adfærd.

De unge har generelt *vanskeligt ved at forklare, hvorfor de begik de seksuelle overgreb* og har svært ved at reflektere over baggrunden for deres handlinger og svært ved at udtrykke sig sprogligt.

Hvad angår forslag til hjælpeforanstaltninger, som kunne have forebygget overgreb, drejer disse sig overvejende om, at *det ville hjælpe, hvis nogen havde interesseret sig for dem* og hvordan de havde det. De unge lægger vægt på, at de gerne vil have let adgang til hjælp af professionelle i deres nærmiljø.

Hvordan kan man forebygge seksuelle overgreb?

Både interviewene med de ni unge og litteraturstudiet peger på, at der kan være en sammenhæng mellem udvikling af seksuel overgrebsadfærd og udsættelse for omsorgssvigt i barndommen. Hvis man vil forebygge udvikling af seksuel overgrebsadfærd hos børn og unge, kan det derfor anbefales, at man styrker *den forebyggende indsats* bl.a. ved at sætte ind så tidligt som muligt i forhold til børn som udviser tegn på *mistrivsel eller omsorgssvigt*.

En skærpet opmærksomhed på *begyndende tegn eller signaler på grænseoverskridende adfærd* hos børn kan iværksættes i daginstitutioner og skoler, hvor de fleste børn færdes. Som det fremgår af undersøgelsen, har der ofte gået en længere periode med mistrivsel forud, for at unge begår seksuelle overgreb.

Hvor stort problemet med unge krænkere er herhjemme, ved man ikke. Men erfaringer fra andre lande peger på at op mod en tredjedel af alle seksuelle overgreb begås af unge under 18 år. Der er i Danmark endnu ikke en samlet og koordineret indsats over for unge med seksuel overgrebsadfærd. Man kan overveje at trække på de erfaringer med en koordineret indsats i forhold til de unge krænkere, som er gjort i andre europæiske lande, ikke mindst i Sverige. Derudover vil en kortlægning af problemets omfang og karakter kunne medvirke til en bedre tilrettelæggelse og dimensionering af indsatsen.

Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet og er et led i ministeriets initiativer til en forstærket indsats mod seksuelle overgreb mod børn. ●

Mimi Strange
forskningassistent
cand.psych.

Hvordan fastholdes ældre på arbejdsmarkedet?

Socialforskningsinstituttets arbejdsrapporter kan hentes på SFIs hjemmeside: www.sfi.dk.

Mona Larsen: Hvordan fastholdes ældre på arbejdsmarkedet? Arbejdsrapport 4:2002. 120 s.

I de seneste år er der sket store ændringer på de ældres arbejdsmarked. Med ældre menes her personer på 50 år og derover. Forandringerne betyder sammen med den forventede demografiske udvikling, at opmærksomheden i stigende grad er rettet mod at sikre, at den ældre del af befolkningen forbliver i arbejdsstyrken og i beskæftigelse længst muligt.

I et nyt arbejdsnotat fra SFI gives et bud på, hvilke forhold, der har betydning for, om lønmodtagere forventer at blive på arbejdsmarkedet, efter de har passeret de 60 år. Arbejdsrapporten indeholder analyser af de

mulige årsager til, at der er forskel på, hvornår ældre forventer at trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet.

Analyserne giver et indblik i, hvordan de ældres arbejdsmarked fungerer, hvilket kan bidrage til at danne grundlag for politikudformning. Undersøgelsens resultater kan således give et indspark til den seniorpolitiske debat – en debat, der netop drejer sig om, hvordan man får udformet seniorpolitikken på en sådan måde, at arbejdsmarkedet bliver mere rummeligt, og seniorernes fortsatte erhvervsdeltagelse sikres.

Mangfoldighedsledelse

Annette Kamp & Peter Hagedorn-Rasmussen: Mangfoldighedsledelse. Et litteraturstudie om koncept, teori og praksis. Arbejdsrapport 1:2002. 73 s.

Socialforskningsinstituttet gennemfører i perioden frem til år 2003 et forskningsprogram vedrørende arbejdsmarkedets rummelighed. Et af projekterne i forskningsprogrammet handler om mangfoldighedsledelse og hvordan det eventuelt kan bidrage til øget rummelighed på arbejdsmarkedet.

Mangfoldighedsledelse er vokset ud af traditioner, som har beskæftiget sig med ligestilling af forskellige grupper, for eksempel

køn og etniske minoriteter. Men mangfoldighedsledelse sætter samtidig fokus på anvendelsen af de menneskelige ressourcer; de enkelte individers ressourcer. Det første arbejdsrapport fra projektet er et litteraturstudie, som har til formål at få overblik over litteraturen på området. Herunder også at uddrage erfaringer fra litteraturen omkring begrebets udvikling og anvendelse.

Metoder og metodeudvikling i virksomhedsrevalideringen

Ivan Harsløf, Sanne Nissen Møller & Anette Kruhøffer: Metoder og metodeudvikling i virksomhedsrevalideringen – set fra projekternes perspektiv. Arbejdsrapport 5:2002. 63 s.

Formålet med dette arbejdsrapport er at gå i dybden med den metodeudvikling, som finder sted i regi af Projekt Virksomhedsrevalidering som vejen (tilbage) til arbejdsmarkedet. Arbejdsrapporten belyser metodeudviklingen set fra projekternes side. I senere publikationer vil metoderne blive belyst mere bredt – set fra revaliderernes, virksomhedernes, tillidsrepræsentanters og kommunale og amtslige samarbejdspartners forskellige ståsteder. I dette arbejdsrapport gives en beskrivelse af, hvilke metoder projekterne forsøger at udvikle eller videreudvikle i for-

bindelse med integrations- og fastholdelsesindsatsen.

Formålet er ikke at foretage en vurdering af projekternes "driftsstatus". Det er med andre ord ikke formålet at lave detaljerede opgørelser over, hvad man har fået for de midler, som har været bevilget til projekterne, midtvejs inde i projektperioden. Arbejdsrapporten giver derimod et overblik over, hvilke aktiviteter og -initiativer som er sat i værk i regi af projekterne.

Ringe vilje til at være mobil - Et eksempel fra Sønderjylland

Niels Henning Bjørn & Cecilie Dohlmann: Ringe vilje til at være mobil blandt ledige kvinder. Et eksempel fra Sønderjylland. Arbejdsrapport 7:2002. 36 s.

Ledigheden i Danmark er faldet betydeligt de seneste otte år. Skal ledigheden bringes længere ned, er det formodentlig nødvendigt med en øget faglig og geografisk mobilitet. På den baggrund har SFI undersøgt, hvordan indstillingen til mobilitet er blandt ledige kvinder i Sønderjylland. Er de villige til at forøge deres kvalifikationer eller tage job uden for deres foretrukne arbejdsområde?

Er de villige til enten at flytte bopæl eller pendle længere til et job?

Undersøgelsen bygger på interview med ledige kvinder. I arbejdsrapporten konkluderes, at de interviewede ledige kvinder hverken er tilstrækkelig geografisk eller faglig mobile, og samtidig er deres jobsøgning ikke tilstrækkelig intens.

Indsatsen for børn og børnefamilier

Et bedre samspil mellem viden og praksis

En dårlig barndom kan sætte lange og ødelæggende spor. Derfor er det vigtigt med en fælles indsats fra både offentlig og privat side om at skabe bedre forhold for de udsatte børn og børnefamilier. Samtidig er det vigtigt at skaffe viden om de centrale spørgsmål i den sociale indsats og at udnytte den viden vi har i praksis. Socialministeren redegør i denne kronik for nogle af sine og regeringens initiativer på området.

Henriette Kjær

Noget af det der har slået mig som ny minister på dette område, er i hvor stort et omfang, vi mangler viden om selv de mest centrale spørgsmål. Hvorfor anbringes så mange børn og unge uden for hjemmet? Hvilke former for forebyggelse hjælper i hvilke situationer? Hvornår og under hvilke betingelser hjælper det at anbringe børn og unge uden for hjemmet?

Det er alt sammen spørgsmål, som vi efter min mening endnu er alt for langt fra at kunne besvare. Derfor prioriterer jeg højt, at vi fortsat arbejder på at forbedre videngrundlaget for den sociale indsats.

Hvordan brydes den onde cirkel

Til trods for en stor og velmenende indsats kan vi ikke komme udenom, at vi ikke har været i stand til at bryde med den negative sociale arv. Vi har allerede megen viden herom, som vi skal blive bedre til at anvende i praksis. Men vi har fortsat behov for at området bliver kortlagt i endnu højere grad. Den negative sociale arv synes stadig at være et af velfærdssamfundets helt store udfordringer.

Vi ved, at børn af fx misbrugere, psykisk syge og fængselsindsatte har større sandsynlighed for selv at få problemer i deres voksenliv end andre børn. Vi ved desværre også, at der med den indsats det offentlige tilbyder forældrene, ofte er problemer med at få koordineret indsatsen over for anbragte børn.

Børnene har krav på, at få en fair chance til at udnytte livets mange muligheder. En dårlig barndom kan sætte lange og ødelæggende spor, og være med til at fastholde den negative sociale arv. Det gives der også eksempler på i SFIs undersøgelse af unge krænkerer, som viser, at de unge krænkerer selv kommer fra belastede sociale vilkår.

Jeg vil derfor igangsætte et stort projekt om den negative sociale arv. Projektet skal

både komme til bunds i problemstillingerne omkring social arv, og det skal give os nogle redskaber. Det er nødvendigt for at få en effektiv forebyggende indsats, samtidig med at vi bliver bedre til at hjælpe de børn og unge der er i anbringelse. Jeg ser derfor frem til at læse de samlede resultater fra SFI's evaluering af de forebyggende foranstaltninger over for børn og unge.

Allerede nu tegner der sig nogle billeder fra evalueringen af både positive og negative forhold. Det er meget positivt, at sagsbehandlerne fokuserer på familiens ressourcer og er optagede af at styrke og støtte familien i forhold til de ting, familien selv kan klare. Omvendt er det negativt, at sagsbehandlere kun sjældent inddrager børnene direkte, og at diskussioner og vurderinger af metoderne kun foregår i begrænset omfang.

De positive ting skal vi naturligvis arbejde videre med. For at imødekomme de negative, er der blevet igangsat en række initiativer på området: For at styrke metodeovervejelserne er der via satspuljen afsat knap 50 mill. kr. til et metodeudviklingsprogram inden for Socialministeriets område. Socialministeriet har samtidig valgt at sætte fokus på inddragelsen af børnene via et stort projekt, hvor sagsbehandlere efteruddannes.

Derudover vil vi naturligvis tage stilling til, om den forebyggende indsats er tilfredsstillende og hvilke tiltag der bør gennemføres, når resultaterne fra den samlede evaluering foreligger.

Hvordan sikres gode anbringelser

En anbringelse uden for hjemmet er en meget voldsom indgriben i både familiens og barnets eller den unges tilværelse. Derudover er en anbringelse uden for hjemmet meget omkostningsfuld rent økonomisk. Der er derfor mange grunde til at få mere viden om, hvordan vi sikrer gode anbringelser.

Foto: David Trood/BAM

Foto: Anna Molander/BAM

Vi arbejder også på et ambitiøst kvalitetsprojekt på anbringelsesområdet. Kvalitetsprojektet vil styrke forskning og metodeudvikling, samt sætte fokus på effektmåling og dokumentation af indsatsen.

Der har været en del historier i pressen om private opholdssteder, hvor børn og unge var anbragt på opholdssteder, som ikke havde den fornødne godkendelse, og hvor der heller ikke blev ført det lovpligtige tilsyn med stedet. Jeg finder det fuldstændigt uansvarligt at udsatte børn og unge anbringes på steder uden godkendelse og tilsyn. Det skal der strammes op på. Jeg har dels taget initiativ til en kulegravning af regler og praksis i forhold til de private opholdssteder. Dels vil jeg bruge mit ressorttilsyn aktivt i tilfælde, hvor børn eller unge anbringes på opholdssteder, som ikke har den fornødne godkendelse.

Mere albuerum til familierne

Det er heldigvis kun en lille del af de børn, som vokser op i Danmark, der må betegnes som socialt udsatte. Det store flertal har lykkeligvis en god barndom, der giver dem gode vilkår i livet.

Dermed ikke sagt at velfungerende børnefamilier er uden problemer. Det kan være svært for moderne børnefamilier af få fami-

lieliv og arbejdsliv til at hænge sammen. Der er ikke to familier, der er ens. Og vi skal følgelig forsøge at imødekomme denne forskellighed, ikke overvinde den.

Derfor har vi i regeringen gjort meget for at give familierne større valgfrihed og bedre muligheder for at tilrettelægge deres tilværelse efter egne behov og ønsker. Barselsorloven er udvidet, og vi har fremsat et lovforslag om tilskud til at passe egne børn. I øjeblikket arbejder vi på en børnepakke, som skal give mere fleksible pasningstilbud.

Jeg vil gerne understrege, at alt dette ikke kun er ud fra et hensyn til forældrene, samfundet og arbejdsgiverne. Fra børnenes synsvinkel er det også sjovere at opleve forældrene med overskud til at være nærværende. Samtidig oplever børn det meget kedeligt, når forældrene er stressede og har svært ved at få arbejdsliv og familieliv til at hænge sammen. Det kræver ikke den store videnskab. Her er familien sin egen ekspert.

Der hvor vi har brug for viden er på de generelle servicetilbud, det offentlige yder over for børn og unge. En god kvalitet i daginstitutionerne kan ud over den daglige service til forældre også være med til at styrke det forebyggende arbejde over for udsatte børn og unge. Vi fortsætter her med anden fase af projektet KiD, som skal udvikle kvaliteten i daginstitutionerne.

Hvordan kan vi selv bidrage

Hvis vi skal sikre alle børn en tryk og god opvækst, handler det dog ikke kun om gode offentlige tilbud. Den offentlige indsats kan ikke gøre det alene. Det handler også om at vi alle sammen – også som privatpersoner – prøver på at gøre en forskel.

Os der selv har børn har et særligt ansvar for at lære børnene denne sociale bevidsthed. Det er vigtigt, at vi forældre lærer vores børn at behandle andre børn ordentligt.

Derfor synes jeg, at det er skuffende, når jeg i SFI's undersøgelse af betingelserne for børns sociale ansvar læser, at der som hovedregel ikke stilles krav til stærke og velfungerende børn om, at de skal tage hensyn til de svagere børn.

Noget af det vi forældre kan gøre, er at være opmærksomme på og forsøge at modvirke den mobning, som bl.a. opstår på baggrund af et barns socialt belastede baggrund. Fællesskab og venskaber mellem børn er centralt i en god og tryk barndom. Særligt de socialt belastede børn har brug for at føle, at de hører til, og at de er anerkendte. Derfor er indsatsen mod mobning også et vigtigt element i arbejdet med at forebygge udstødelse og marginalisering.

Indsatsen over for de svageste i samfundet er et fælles ansvar. Jeg er overbevist om, at vi ved en fælles indsats fra både offentlig og privat side kan skabe bedre forhold for dette samfunds mest udsatte borgere. Det fortjener de alle. Ikke mindst børnene, som ellers ikke får en fair chance for et godt liv.

Henriette Kjær
Socialminister

Hvor rummeligt er det danske arbejdsmarked?

Kravene på de danske arbejdspladser har gjort dem mindre rummelige over for personer på kanten af arbejdsmarkedet. En større satsning af Socialministeriet har dog haft held til delvist at modvirke tendenser mod øget marginalisering og polarisering. Især er fastholdelsen af medarbejdere med nedsat arbejdsevne øget. Det viser en ny rapport fra Socialforskningsinstituttet, som sammenfatter og perspektiverer resultater fra en lang række undersøgelser af arbejdsmarkedets rummelighed.

Jon Kvist

Danske arbejdspladser - Plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed. Socialforskningsinstituttet 02:6, 73 sider. Pris 50,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-681-3.

Nye udstødningsmekanismer

Nedslidning og arbejdsskader var førhen hyppige årsager til udstødning fra arbejdsmarkedet. I dag kan mangel på uddannelsesmæssige og personlige kvalifikationer også resultere i udstødning. Det skyldes blandt andet ny teknologi, øget international konkurrence, og at virksomhederne har ændret arbejdets organisering, således at stadig flere arbejdstagere får et fleksibelt arbejde med større grad af selvbestemmelse over arbejdets tilrettelæggelse. Langt de fleste arbejdstagere oplever dette som noget positivt, og arbejdstagere med et fleksibelt arbejde bliver i mindre omfang end andre udstødt fra arbejdsmarkedet. Men arbejdere, som ikke kan honorere de nye krav, risikerer at miste jobbet – der er ikke plads til dem.

Det fleksible arbejde kræver også psykiske ressourcer af den enkelte og medfører ofte lange arbejdsdage. Det kan få negative konsekvenser for medarbejdernes mulighed for at få arbejdsliv og familieliv til at hænge sammen. Til trods for at personer med fleksibelt arbejde oplever deres arbejde som familievenligt, er det sådan, at fx kvinder med små børn og fleksibelt arbejde har ringere velbefindende på deres arbejde end alle andre grupper af lønmodtagere.

Plads til alle

En vigtig del af dansk socialpolitik fra 1990'erne og frem har været båret frem af en vision om at skabe et rummeligt arbejdsmarked, hvor alle har mulighed for at anvende deres ressourcer. Man har i bestræbelserne fokuseret på, at flere personer med svage forudsætninger eller nedsat arbejdsevne bruger deres evner og deltager i arbejdslivet. Målet er at mindske menneskelige omkostninger forbundet med at stå uden for arbejdsmarkedet, at forbedre virksomheders rekrutteringsmuligheder, samt at styrke velfærdssamfundets sociale sammenhørighed og økonomiske fundament.

For at gøre plads til alle har Folketinget de senere år vedtaget nogle socialpolitiske ordninger og Socialministeriet (i dag: Beskæftigelsesministeriet) har kørt en kampagne om virksomhedernes sociale engagement. De

socialpolitiske ordninger har gjort det mere økonomisk rentabelt og praktisk muligt for virksomheder at fastholde og ansætte personer, der har vanskeligheder ved at leve op til kravene på arbejdsmarkedet. Desuden er et øget socialt engagement blandt danske virksomheder en vigtig brik for at gøre arbejdsmarkedet mere rummeligt. Derfor har man forsøgt at påvirke virksomhedernes adfærd gennem oplysning og kampagner, så de i højere grad søger at fastholde medarbejdere og integrere personer med nedsat arbejdsevne.

Socialpolitiske ordninger

De socialpolitiske ordninger er blandet andet job med løntilskud, fx revalidering, fleksjob og skånejob. Antal personer ansat i sådanne ordninger har været stigende. Denne stigning dækker over, at arbejdsmarkedet samtidigt er blevet både mere og mindre rummeligt. På den ene side udtrykker det øgede antal ansættelser i job med løntilskud, at der er plads til flere. På den anden side er det vigtigt, at svage grupper ikke ender på et arbejdsmarked adskilt fra det øvrige, men så vidt muligt bliver integreret på arbejdsmarkedet på almindelige vilkår. Her indebærer den øgede adgang til løntilskud en risiko for, at arbejdsgivere får nemmere ved at opfordre medarbejdere, der ikke lever helt op til kravene, til at overgå i støttet job. Flere i job med løntilskud kan derfor både vurderes som et tegn på, at der bliver plads til flere og som et tegn på, at kravene til ansættelse på normale vilkår er om ikke stigende, så dog under forandring.

Generelt er det danske arbejdsmarked dog blevet mere rummeligt over for personer, der er eller har været tilknyttet arbejdsmarkedet, men af den ene eller anden grund har fået nedsat arbejdsevnen.

Virksomhedernes sociale engagement

Virksomhedernes sociale engagement er søgt øget dels i kraft af holdningsændringer, dels ved øgede økonomiske incitament, og dels ved at udvikle nye samarbejdsrelationer mel-

Socialforskningsinstituttet startede i 1997 et forskningsprogram om "det rummelige arbejdsmarked". Programmet:

- karakteriserer og afgrænser forhold, som påvirker integrations- og marginaliseringsprocesser på arbejdsmarkedet,
- kortlægger udviklingen indenfor disse områder, samt
- forklarer forhold, der i samspil påvirker, hvem der er plads til og hvor.

lem virksomheder og kommuner. Det viser sig da også, at virksomhedernes sociale engagement er øget på en række områder. Der bliver fastholdt flere medarbejdere med langvarig sygdom eller nedsat arbejdsevne. På andre områder er virksomhedernes sociale engagement uændret. Det gælder fx særlige hensyn til ældre medarbejdere, medarbejdere med mindre børn, samt ansættelser af personer med handicap og ledige med løntilskud. Den positive udvikling skyldes formentlig overvejende ændringer i regler, overenskomster og økonomiske konjunkturer snarere end forandrede holdninger i virksomhederne, som i forvejen var ret positive.

Derudover er der forskel på det sociale engagement i forskellige typer af virksomheder. I såkaldt moderne virksomheder er medarbejderne en væsentlig ressource, hvorfor sådanne virksomheder, i modsætning til mere traditionelle virksomheder, prioriterer at fastholde medarbejdere frem for at ansætte nye. Det indebærer en risiko for polarisering mellem kernearbejdskraften, over for hvem rummeligheden øges, og personer uden beskæftigelse, som får sværere ved at komme ind på arbejdsmarkedet. Derudover viser undersøgelser, at små virksomheder i højere grad end store virksomheder fastholder deres egne medarbejdere samt integrerer personer med nedsat arbejdsevne.

Hvad byder fremtiden på?

Øget polarisering og udstødning har de seneste år delvist været modvirket af gunstige konjunkturer og mangel på arbejdskraft. Tilsvarende har den med internationale øjne unikke danske kombination af et arbejdsmarked, hvor det er relativt nemt at hyre og fyre folk, med et udbygget velfærdssystem, bidraget til en høj grad af fleksibilitet på arbejdsmarkedet, der modvirker polarisering af arbejdskraft og øger arbejdsmarkedets rummelighed for personer uden faste job. Tilsammen har gunstige økonomiske konjunkturer, mangel på arbejdskraft, et fleksibelt arbejdsmarked, udbygget velfærdssystem og bestræbelser på at gøre arbejdsmarkedet mere rummeligt modvirket tendenser mod øget polarisering og udstød-

ning. Det har fremmet en større mangfoldighed på arbejdsmarkedet.

Udviklingen mod et rummeligere arbejdsmarked vil sandsynligvis fremmes gennem et fleksibelt arbejdsmarked, økonomiske incitament, gode økonomiske konjunkturer, mangel på arbejdskraft, og udvikling af redskaber til at gøre social ansvarlighed til en forretningsstrategi. Tilsvarende vil arbejdsmarkedets rummelighed blive mindsket ved et ufleksibelt arbejdsmarked, økonomisk afmatning, forskelsbehandling og diskrimination, ændrede kvalifikationskrav som følge af udviklingen på arbejdspladserne, og udvikling af et isoleret arbejdsmarked for personer med nedsat arbejdsevne. En ting er dog sikkert, nemlig at det er vigtigt at bestræbelserne på at gøre arbejdsmarkedet rummeligt kommer på plads inden en eventuel lavkonjunktur.

Om undersøgelserne

Rapporten "Danske arbejdspladser – Plads til alle?" indeholder hovedresultaterne fra Socialforskningsinstituttets forskning i rummeligheden på arbejdsmarkedet over for personer, der har vanskeligt ved at leve op til kravene på arbejdsmarkedet. Denne forskning fokuserer på, hvilken rolle virksomheder, offentlig politik og forhold på arbejdsmarkedet spiller for at fastholde medarbejdere på arbejdspladser og integrere personer uden arbejde. Undersøgelserne har benyttet såvel kvalitative som kvantitative metoder på en bred vifte af data fra spørgeskemaundersøgelser, registerudtræk, interviews og deltagerobservation. Hovedparten af undersøgelserne har taget udgangspunkt i danske forhold, mens nogle undersøgelser sammenligner forhold i forskellige lande. Socialministeriet har finansieret en stor del af undersøgelserne, hvor enkelte undersøgelser desuden har modtaget økonomisk støtte fra Sygekassernes Helsefond, Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og EU-kommissionen. På Socialforskningsinstituttets hjemmeside (www.sfi.dk) fås en samlet fortegnelse over instituttets publikationer, herunder undersøgelser vedrørende det rummelige arbejdsmarked.

Jon Kvist
souschef
cand.scient.adm., ph.d.

Mere velfærd?

Redaktionen har modtaget dette indlæg fra pensioneret økonomichef Olaf Johansen som en reaktion på Social Forskning's temanummer "Mere velfærd – forventninger og muligheder". Olaf Johansen beskriver den kolossale udvikling i vores velfærd, som er sket siden hans barndom, og efterlyser et mere optimistisk syn på vores muligheder for at udvikle velfærden i fremtiden.

Olaf Johansen

December-nummeret af "Social Forskning" havde 14 bidrag om temaet "Mere velfærd – forventninger og muligheder". Det er sjældent at se så mange dybdeborende, veldisponerede, velargumenterende og velskrevne bidrag. Men én ting undrer: Alle bidrag synes tilfredse med i fremtiden at kunne opretholde vor nuværende velfærd. Er der virkelig ingen forventninger om og muligheder for mere velfærd?

Fortiden

Da jeg var barn i 1920'erne og 1930'erne var arbejdsløsheden enorm og velfærden lav. Det var fx almindeligt, at arbejdsløse stemte dørklokker og bad om en skilling eller lidt at spise. Vi børn vidste også godt, at når lille Peter eller lille Anne ikke kom i skole om vinteren, så var den reelle årsag ikke altid sygdom, men ofte manglende fodtøj. Jeg kan endog huske en lille barfodet pige fra byens husvildebaracker, som vi små drenge en sommer narrede til at stå på hænder i skolegården, når gårdinspektionen vendte ryggen til. På grund af fattigdom havde hun ingen trusser under kjolen.

Ufaglærte mænd havde dengang en ugeløn på omkring 60 kr. og faglærte omkring 75 kr. Når de blev arbejdsløse, var dagpengene omkring 4 kr. for forsørgere og 3 kr. for ikke-forsørgere. Blev de syge fik de mellem 40 øre og 6 kr. pr. dag. Og når de gik over til

alders- eller invaliderente fik de normalt omkring 1.000 kr. årligt, hvis begge ægtefæller opfyldte betingelserne herfor, og nogle hundrede kroner mindre, hvis de var enlige eller havde bopæl uden for byer og bymæssige bebyggelser. Hvis de trængende ikke opfyldte bestemmelserne for hjælp, fx manglende medlemskab af en sygekasse eller manglende betaling af underholdsbidrag blev der udbetalt en yderst beskedne kommunehjælp eller fattighjælp – undertiden med tab af valgret og valgbarhed.

Hertil kom yderligere, at der kun var forholdsvis få kvinder på arbejdsmarkedet til at supplere mændenes indtægter. Kvinderne havde også rigeligt at gøre med at passe børn og kakkelovn, vaske tøj, gøre rent, købe ind, bage og lave mad. Der var jo ingen børneinstitutioner, og man havde kun sjældent centralvarme, vaskemaskine, køle- og fryseskab, støvsuger etc. Gennemsnitligt omfattede husholdningerne også flere personer end nu.

Der var naturligvis også nogle forretningsdrivende, læger, sagførere og lignende med forholdsvis høj indtægt og levestandard. Størrelsen af deres kommuneskat var ligesom alle andres offentlig tilgængelig og blev årligt publiceret i de lokale aviser og læst med glubende appetit.

Det må selvfølgelig også nævnes, at ikke alene var indtægtsniveauet normalt lavt, men også prisniveauet. Fx kostede en lille 2-

Foto: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

værelses lejlighed uden bad og med fælles toilet på bagtrappen omkring 400 kr. årligt. Hertil kom varmeudgifter på ca. 20 hl koks á ca. 2-3 kr. Sødmælk i "løst mål" kostede ca. 25 øre pr. liter, 20 knækæg fra ægpakkeriet kostede omkring 1 kr., et kg melis omkring 50 øre, 50 kg kartofler omkring 5 kr., 10 cigaretter 40 øre, rundstykker 4 øre pr. styk og en konditorkage 10 øre. Udgiften til den lokale avis delte man ofte med naboen. Mange familier havde kun i meget begrænset omfang råd til fx frugt, sodavand, slik, bøger, ugeblade og biograf.

Nutiden

Vi ældre kan – også uden statistiske oplysninger – både mærke og se, at der i vor levetid er sket en særdeles kraftig stigning i vor velfærd. I forhold til tiden omkring 1930 har gennemsnitsdanskeren nu et langt, langt større boligareal. Og langt de fleste familier har også centralvarme, bad, støvsuger, køleskab, telefon etc., og over 50 pct. ejer selv deres bolig mod relativt få dengang. Næsten 40 pct. af vore unge får nu en gymnasial uddannelse mod kun et par procent i min barndom. Og så er der nu langt flere studerende bl.a. takket være SU. Yderligere er gennemsnitsdanskeren nu normalt langt bedre økonomisk sikret mod ulykkestilfælde, sygdom, alderdom mv. og har langt mindre risiko for arbejdsløshed end tidligere. Spædbørnsdødeligheden og middellevetiden er henholdsvis faldet og steget betydeligt. Hertil kommer adgang til mange nyere opfindelser såsom TV, charterrejser, pc'er og mobiltelefoner, og at vi nu har råd til bistand til flygtninge og udviklingslande. I 30'erne fik flygtninge fra bl.a. Nazityskland ingen offentlig hjælp. Samtidig er den ugentlige arbejdstid reduceret fra 48 til 37 timer, og ferie- og fridagenes antal er udvidet kraftigt.

Sammenligner vi, hvordan familiernes forbrug fordeler sig i 1930 og 2000 ser man, at der er sket en kraftig forskydning. I 1930 gik over halvdelen af familiernes forbrug til føde- og drikkevarer samt beklædning og fodtøj. I 2000 er det en fjerdedel. Til gengæld er der sket en kraftig stigning i udgifterne til bolig, boligudstyr og transport. Det peger på en kraftig stigning i vores velfærd.

Hindringer for mere velfærd

I temanummeret nævnes en række hindringer for stigning i vor velfærd i de nærmeste årtier. Fx

- Forskydning mod flere velfærdskrævende ældre og færre i den produktive alder.
- Senere indtræden på arbejdsmarkedet og tidligere afgang herfra.
- Kortere arbejdstid, længere ferier, udvidet barselsorlov mv.
- Stigende sundhedsudgifter på grund af bedre behandlingsmuligheder.

Foto: Peter Cosgrove/Scanpix

- Grænser for skattetrykket og undgåelse af offentlig lånoptagelse.

Hertil kan føjes bl.a. risici for krige og internationale lavkonjunkturer samt længere levetid på grund af bedre livsstil og et bedre sundhedsvæsen.

Muligheder for mere velfærd

Samtidigt med hindringerne for mere velfærd er der muligheder for en større produktion eller lavere realpriser i de nærmeste årtier. Af enkeltmuligheder kan fx nævnes:

- En langt, langt smidigere fastsættelse af arbejdstid, ferie, afspadsering og anden fritid samt deres placering.
- Formindske aldersdiskriminationen. Mange ældre har et forholdsvis godt helbred og vil utvivlsomt gerne blive længere på arbejdsmarkedet
- Mindre fradrag i folkepension, førtidspension mv. for arbejdsindtægter.
- Højere folkepension ved udskydelse af overgang hertil ligesom det var tidligere og ligesom for ATP-pension og arbejdsmarkedspension.
- Mere hensigtsmæssig arbejdsdeling mellem akademikere og ikke-akademikere, mellem faglærte og ikke-faglærte og mellem kvinder og mænd og hermed højere produktivitet og produktion indenfor fx den offentlige administration, sygehuse og på byggepladser.
- Bedre arbejdsformidling.
- Integrere indvandrerne i den produktive alder i arbejdsmarkedet.
- Skabe større interesse for virksomhedernes produktivitet og økonomi og medarbejdernes fravær på grund af ulykker og sygdom ved bl.a. mere åbenhed, samarbejde, demokratisk og dialogbaseret ledelse, selvstyrende grupper, overskudsdeling og medarbejderaktier.
- Fortsatte rationaliseringer af den offentlige sektor. Bl.a. ved bedre målsætninger og strategier (fx vedrørende velfærd), ved en mindre administrationskrævende lovgivning, ved mere retvisende budgetter og regnskaber, ved sammenlægninger af kommuner og amtskommuner, ved sammenlægninger af vore alt for mange offentlige institutioner og vore mange selvejende institutioner, ved udvidet delegering af beføjelser og ansvar, ved udvidet anvendelse og samarbejde om IT og ved en langt hurtigere sagsbehandling.
- Rationalisere vore finansvirksomheders høje administrationsomkostninger.
- Stræbe mod større national og international konkurrence og lavere forbrugerpriser ved bl.a. standardisering og specialisering, ved overgang til euroen, så prissammenligninger mellem EU-landene bliver synligere, og ved at støtte

EU's, Konkurrencerådets og Konkurrencestyrelsens kamp mod fusioner og virksomheder, som misbruger deres dominerende stilling til at holde monopolagtige priser.

- Afvikle EU's prisstøtte til tobak og landbrugsprodukter.
- Nedsætte statskatterne som følge af bl.a. færre renteudgifter af statsgæld, færre udgifter til folkepensionens pensionstillæg som følge af fremtidens arbejdsmarkedspensioner og forhåbentligt også færre udgifter til arbejdsløshedsdagpenge, indvandrere og forsvar.
- Fortsætte i øget omfang og hastighed med de senere års enorme resultater i Danmark og andre lande inden for teknisk udvikling og forskning på stort set alle områder.

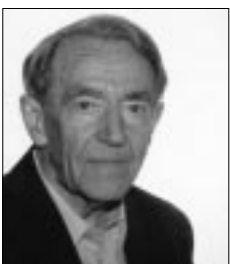
Konklusion

Det er naturligvis ikke muligt objektivt at afgøre om de mange nævnte eksempler på hindringer og muligheder for mere velfærd er de væsentligste. Det er heller ikke muligt objektivt med blot nogenlunde nøjagtighed at opgøre betydningen for vor velfærd for hver af de nævnte hindringer og muligheder, og hvornår de får praktisk betydning. De fleste af de nævnte eller lignende hindringer og muligheder vil dog utvivlsomt helt eller delvist blive en realitet i de kommende årtier. Tilsammen synes hindringerne og mulighederne ved uforandret fordeling af vor produktion efter min vurdering at pege på en væsentlig nettostigning i vor fremtidige velfærd. Måske især på grund af fortsat teknisk udvikling og forskning.

Denne konklusion støttes af, at vort bruttonationalprodukt i faste priser i de sidste årtier i gennemsnit er steget med ca. 2 pct. årligt svarende til en fordobling af vor gennemsnitlige levestandard og velfærd i løbet af omkring 35 år.

Den sandsynlige velfærdsstigning i fremtiden behøver absolut ikke alene at omsættes i større og bedre boliger, flere, større og hurtigere personbiler, flere rejser, bedre vine mv. Den kan lige så godt eller bedre anvendes til fx at bekæmpe arbejdsskader og sygdomme, forbedre miljøet eller eventuelt til flere børn.

I øvrigt vil en optimistisk indstilling til vor fremtidige økonomi i sig selv medvirke til en højere produktion og mere velfærd. ●

Olaf Johansen
Pensioneret økonomichef

Socialforskningsinstituttets rapporter siden 1. juli 2001

2001

Hans Helmuth Bruhn: Sociale sager i Kongens Enghave Socialforskningsinstituttet 01:5. 130 sider. Kr. 95,00 inkl. moms. ISBN 87-7487-660-0.

Joachim Lynggaard Boll: Det fleksible arbejde, ophør og marginalisering. Socialforskningsinstituttet 01:4, 118 sider. Pris kr. 90,00. ISBN 87-7487-661-9.

Kirsten Just Jeppesen & Anne Nielsen: Tosprogede småbørn i Danmark. Rapport nr. 4 fra forløbsundersøgelsen af børn født i 1995. Socialforskningsinstituttet 01:6, 246 sider. Kr. 185,00. ISBN 87-7487-662-7.

Thomas Quaade: Tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet. Socialforskningsinstituttet 01:7. 80 sider. Pris kr. 65,00. ISBN 87-7487-658-9.

Jens Bonke og Lene Kofoed: Længerevarende behandling af børn og unge i sikrede pladser. Socialforskningsinstituttet 01:8. 140 sider. Pris kr. 110,00. ISBN 87-7487-665-1.

Jens Bonke og Connie Carøe: En forstærket indsats over for kriminalitetstruede børn og unge. Socialforskningsinstituttet 01:9. 160 sider. Pris kr. 120,00. ISBN 87-7487-667-8.

Niels Henning Bjørn & Cecilie Dohmann: De ledige kvinder i Sønderjylland. En analyse af et kønsopdelt arbejdsmarked. Socialforskningsinstituttet 01:10, 176 sider. Pris 145,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-669-4.

Jørgen Anker, Anders Munk, Inger Koch-Nielsen & Mette Raun: De sociale puljer. En tværgående analyse af Socialministeriets puljemidler. Socialforskningsinstituttet 01:11, 170 sider. Pris 130,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-668-6.

Anette Kruhøffer & Jan Høgelund: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2001. Socialforskningsinstituttet 01:12. 171 sider. Pris kr. 130,00. ISBN 87-7487-670-8.

Anette Kruhøffer & Jan Høgelund: Virksomheders sociale engagement. Årbog 2001 – Sammenfatning. Socialforskningsinstituttet 01:13. 39 sider. Pris kr. 30,00. ISBN 87-7487-671-6.

Thomas Gruber & Ivan Christensen: Unge ofre for vold. Et modelprojekt mellem central og lokal styring. Socialforskningsinstituttet 01:14. 107 sider. Pris kr. 80,00. ISBN 87-7487-672-4.

Henning Olsen: Sprogforståelse og hukommelse i danske surveyundersøgelser. Socialforskningsinstituttet 01:15 og 01:16. Bind I 378 sider, Bind II 379 sider. Samlet pris kr. 570,00. ISBN 87-7487-674-0 (Bind I) og ISBN 87-7487-675-9 (Bind II).

Annemarie Møller Andersen, Niels Egelund, Torben Pilegaard Jensen, Michael Krone, Lena Lindenskov og Jan Mejding: Forventninger og færdigheder – danske unge i en international sammenligning. AKF DPU og SFI-SURVEY. 278 sider. Kr. 298. ISBN 87-7487-673-2.

2002

Joachim Boll & Thomas Qvortrup Christensen: Kontanthjælpsmodtagerne og arbejdsmarkedet. Et casestudie fra Vestegnen. Socialforskningsinstituttet 02:1. 104 sider. Pris kr. 80,00. ISBN 87-7487-676-7.

Trine Filges: Revalidering. Socialforskningsinstituttet 02:2. 103 sider. Pris kr. 105,00. ISBN 87-7487-677-5.

Henning Bjerregård Bach: Kontanthjælpsmodtagere – aktivering og arbejdsudbud. Socialforskningsinstituttet 02:3. 152 sider. Pris kr. 120,00. ISBN 87-7487-678-3.

Connie Carøe Christiansen & Pernille Hohnen: Betingelser for børns sociale ansvar. Socialforskningsinstituttet 02:4, 177 sider. Pris 135,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-679-1.

Danske arbejdspladser - Plads til alle? Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om arbejdsmarkedets rummelighed. Socialforskningsinstituttet 02:6, 73 sider. Pris 50,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-681-3.

Mimi Strange: Unge krænkere. Socialforskningsinstituttet 02:7. 150 sider. Pris kr. 115,00. ISBN 87-7487-684-8.

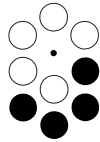
Børn og familier. Resultater og perspektiver fra Socialforskningsinstituttets forskning om børn og familie. Socialforskningsinstituttet 02:8, 60 sider. Pris 50,00 kr. inkl. moms. ISBN 87-7487-685-6.

Bestilling af rapporter

Rapporterne kan bestilles på:

Tlf. 3348 0946
E-mail: library@sfi.dk
www.sfi.dk

Bestillinger kan også sendes til instituttet eller rapporterne kan købes gennem boghandlere.

SOCIAL
FORSKNINGS
INSTITUTTET

Herluf Trolles Gade 11
DK-1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
Fax 33 48 08 33
E-mail sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

Årsberetningen

Socialforskningsinstituttets årsberetning med virksomhedsregnskab 2001 er nu kommet. Den giver et bredt billede af Socialforskningsinstituttets aktiviteter og resultater i 2001 samt af instituttets forventninger til fremtiden.

Årsberetning med virksomhedsregnskab kan rekvireres uden beregning, så længe oplag haves, på telefon 33 48 09 46 eller e-mail: library@sfi.dk

Årsberetningen kan også ses på SFI's hjemmeside www.sfi.dk

**Birgitte Frandsen
Langkilde**
Vicedirektør

I 2001 nåede aktivitetsniveauet på Socialforskningsinstituttet sit hidtil højeste. Der var ved årets afslutning ansat hen ved 70 forskningsmedarbejdere og 164 medarbejdere i alt. De samlede udgifter var på ca. 96 mio. kr. Det dækker over en kraftig stigning i forskningsaktiviteterne og i de rekvirerede udrednings- og evalueringsopgaver. SFI-SURVEY gennemførte omtrent samme antal interviews som året før, men omsætningen og det økonomiske resultat blev væsentlig ringere, fordi opgavesammensætningen ændrede sig markant i retning af flere mindre og billigere dataindsamlinger. SFI-SURVEY er en selvstændig del af Socialforskningsinstituttet, som indsamler og leverer analyseklare data til forsknings- og analyseformål.

I 1999 påbegyndte instituttet realiseringen af strategien for 1999-2002. For 2001 blev alle årets mål opfyldt. For en dels vedkommende overopfyldt. Der er dermed leveret et tilfredsstillende bidrag til opfyldelse af strategien.

Socialforskningsinstituttet formidler sine resultater gennem et bredt spektrum af medier. I 2001 er der udarbejdet en ny formidlingsstrategi, som lægger rammerne for udviklingen af formidlingen i de kommende år og hvis hovedsigte er at gøre formidlingen endnu mere målrettet efter de forskellige interessenters behov.

I overensstemmelse med strategien har Socialforskningsinstituttet et samlet kompetenceudviklingsprogram. Det er baseret på individuelle handlingsplaner, hvis aktiviteter prioriteres og fastlægges i instituttets to uddannelsesudvalg. Sideløbende hermed gennemføres lederudviklingsaktiviteter for alle lederne. Samtidig har bestyrelsen godkendt, at udviklingen af et nyt helhedsorienteret kompetenceudviklingsprogram påbegyndes i 2002.

Socialforskningsinstituttet ønsker at være en attraktiv arbejdsplads. Derfor udpeges hvert år en række indsatsområder i personalepolitikken. Målene er opfyldt. I 2001 har projekt Attraktiv Arbejdsplads været et vigtigt projekt. Projektet blev igangsat i slutningen af 2000. Medarbejderne udpegede fem områder, som gjorde instituttet til en attraktiv arbejdsplads og pegede samtidig på områder, hvor der kunne ske forbedringer. Projektet har affødt en række konkrete resultater, og evalueringen af projektet har været positiv. Det sociale regnskab redegør for resultaterne af personalepolitikken og indgår i årsberetningen. ●

SOCIAL
FORSKNING

Nyt fra Socialforskningsinstituttet

Social Forskning udgives af Socialforskningsinstituttet for at orientere om resultaterne af instituttets arbejde.

Redaktion: Ove Karlsson (ansvarshavende), Lisbeth Pedersen, Ivan Thaulov og Birgitte Frandsen Langkilde
Henvendelser og forespørgsler bedes rettet til Ove Karlsson.
Abonnement: Social Forskning er gratis. Abonnement kan tegnes ved henvendelse til instituttet. Bladet kan frit kopieres.
Tryk: Nielsen & Krohn A/S.
Oplag: 12.400.
ISSN-nr. 0903-7535.